

מלחמת יום הכיפורים באזמל עבודת המטה

H. Töpfer, Drei Jahre danach: Der Nahost Krieg 1973

רס"נ יוסף הוכבאום

למעשה, אשר בו הוא רואה לכל היותר קו מוצבי חוץ נעדרי עומק וחיפוי הדדי, הפרוסים לאורכה של רצועת האבטחה (או ההשהיה)³, שייעודה הוא – תצפית ואתרעה, שיבוש מאמץ הסיוור של האויב, שימוש במרחב למשימות הונאה והטעיה, ויצירת מרווח הזמן הנחוץ להשלמת ההכנות במערך ההגנה העיקרי. רצועת אבטחה זו מכונה בתיאורו את ההיערכות הכללית כ"קו ראשון ושני". תיאור זה מבטא את גישת המחבר, לפיה היה קו בר-לב מערך הגנה חסר עומק, שסבל ממכשלה קונצפטיבית טואלית חמורה; קו שלא נבנה על פי כללי הטקטיקה, המדגישה בתחום ההגנה את קיומם ההכרחי של הרצועות השונות. המערך העיקרי איננו רק מושג אסטרטגי או אופרטיבי, הוא קיים בראש ובראשונה ברמה הטקטית והוא מתאפיין בעומק היחסי לרמה זו. אף שתיאור היערכות כוחות היבשה של צה"ל מובא כאן רק כמרכיב ראשון בתיאור מהלכי המלחמה, דומה שזהו הלך החשוב של התיאור כולו – לקחה של מגנה שבישלונה מן הבחינה התורתית והמעשית תבע מחיר כבד ביותר.

הערכת המחבר בנויה על-פי מיטב מסורתה של "תרבות המטה", המתייחסת תחילה אל האסטרטגיה הכללית. לדעת המחבר כפופה האסטרטגיה הצבאית לאסטרטגיה הכללית, בזכות עמדת הבכורה שניתנה לו האחרונה. האסטרטגיה הכללית – כמכלול האמצעים להשגת מטרותיה הפוליטיות של המדינה – כוללת אפוא את התפיסות והמעשה בתחומי מדיניות החוץ, הפנים, הכספים, הכלכלה, החינוך והבריאות, לצד גורם העצמה הקרוי אסטרטגיה צבאית. המרכיבים, כולם, תלויים הדדית זה בזה, ומקימים זיקות גומלין ביניהם, ועל כן חייב גם התחום הצבאי להכיר במעמד הבכורה של הרמה המדינית, ובעיקר כמעמד של קבניטי מדינתו – ראש ממשלתה או נשיאה (בהתאם לסוג המשטר) ובאחריות המתלווה למעמד זה. מאמרו של טפפר דן אמנם בעיקר בבעיות צבאיות, אך "סטייה" זו של הדיון באסטרטגיה הכללית נועדה להדגיש, כי האסטרטגיה הצבאית כפופה למרותה של האסטרטגיה הכללית ופועלת במסגרת יעדיה של זו.

המשכו של הדיון חשוב במיוחד לענייננו, שכן יש בו כדי ללמדנו, כיצד להשתמש בחומר היסטורי-צבאי לשם הערכתו המקצועית. אירועי שדה הקרב מציינים, לדעת המחבר, את קצו של תהליך התכנון הקודם וראשית התכנון תוך כדי קרב, את פעילות

מישוריהם העיקריים: היבשתי, האווירי והימי.

בפרק השני מוסיף המחבר פרק בניהול מבצעי חיל האוויר במלחמה זו, כהשלמה הכרחית לתיאור מהלכי היבשתיים וכגורם בהצגתה כמערכה. זהו החלק ההיסטורי, הכרונולוגי-תיאורי, המספק את הנתונים העיקריים ל"מעבדתו" של איש המחקר הצבאי. מכאן נסוב העיון להערכת מכלול האירועים במונחים של אסטרטגיה כללית, אסטרטגיה צבאית, תורת המבצעים ופעולת מדוריו העיקריים של המנגנון המפעיל את כלל הכוחות המזוינים, דהיינו המטה על אגפיו הכלליים והמקצועיים.

הפרק השלישי מתמקד בבעיית ניהול קרב על-ידי טנקים ובשאלת ההגנה נ"ט של החי"ר. שני טעמים להצבת הטנק וההגנה נ"ט במרכז הדיון. הראשון, מגמה לבדוק את תפיסת הלוחמה הממוכנת המודרנית, והשני, הנובע ממנו, רצון לבחון מחדש את מכנה זרוע היבשה.

בפרק הרביעי, והאחרון, עוסק המחבר בניתוח הקרקע בזירת גרמניה המערבית כבמה אפשרית להצגת מהלכי של מלחמת יום הכיפורים, וכצעד שנועד לבחון את המהלכים האמורים על היסוד הקובע באורח מכריע את הלחימה הקונבנציונלית – הקרקע ותנאי מוג האוויר.

הליקוי הבולט ביותר בסדרה זו כרוך בקושי שבהשגת המידע. למרות ניצול ממצה של כ-360 מקורות שונים (ביניהם דיווחי עיתונות, מאמרים מקצועיים, שידורי רדיו ועוד) רבים שיבושים ומקומות בהם חסר למחבר מידע ערכני. גם מסגרתו המצומצמת של הדיון אינה יכולה לספק לקורא אלא את קווי התיאור "הגסים" והכלליים.

כבר בפתח עיונו מתבונן המחבר באחת מבעיות היסוד העיקריות – היא שאלת היערכות הכוחות כביטוי לתפיסה אסטרטגית. בלשונו התמציתית היבשה, לשון של פקודות-מבצע, מציג טפפר את האנומליה שאפיינה לדעתו את קו בר-לב הלכה

סקירתה של סדרת מאמרים זו, שראתה אור לפני כחמש שנים מעל דפי Truppenpraxis, אחד מן הירחונים הצבאיים החשובים במערב, תיראה אולי תמוהה בעיני כל המורגל למדורי הרצנויה המקובלים בעיתוני נות השוטפת ובכתבי העת השונים הנקראים על ידנו. אמנם, הספרות הצבאית הלועזית שנושאה מלחמת יום הכיפורים נתעשרה לאחרונה במספר ספרים, שהבולטים ביניהם הם ספרו של בלנס "בלא מנצחים ובלא מנוצחים"¹ ושל הקולונל דפאי "הניצחון החמקני"², אולם, קריאה חוזרת ונשנית בספרים אלה עשויה ללמד, כי אין בהם כדי להצביע על לקח דידקטי, לקח של ממש שניתן להפיקו לתועלתו המקצועית של קצין המטה. המהלכים המתוארים בספרים אלה מוכרים לנו, והמידע שבידינו עשיר מזה שהיה ברשות שני המחברים.

בעיון בספרות צבאית מהסוג הנדון הרינו תרים אחר גישה מקצועית בארגון החומר וניתוחו, אחר מסקנות המופקות על-פי המתוות העיקריות של התיאוריה הצבאית ברמותיה השונות, אחר לקחי שדה המערכה של אוקטובר 1973, המהווים חלק ממסכת ההיסטורית של הלוחמה הממוכנת בת 40 השנה. דווקא סדרת מאמרים שכוחה זו, שאינה מהווה אלא ניסיון להציע שורה של הערות סיכום למלחמת יום הכיפורים כקונפליקט-מזוין, משופעת במעלות שיש עמן כדי ללמד ולהשכיל את הקורא שהאמנות והמדע הצבאי מהווים את מקצועו או את תחומי התעניינותו.

כפי שניתן ללמוד מכותרת הסדרה, ביקש מחברה לערוך ניסיון של סיכום, כשהוא עושה זאת תוך יצירת פרקים, שכל אחד מהם מתמקד בבעיה מרכזית אחת, מכלל הבעיות המרכזיות שעלו במלחמת יום הכיפורים. הסדרה כוללת מבוא קצר, המציג את מקורותיו הכלליים של מחברו וסוקר את מבנה המסה שלו.

בפרק הראשון ניתן סיקור למהלכי הכלליים של מלחמת יום הכיפורים, כשה מחבר מבקש לסכם את ניהולם בשלושת

הפיקוד והשליטה, את שיתוף הפעולה, את הציוות (הארגון לקרב), את הכרת האויב והידיעות עליו (סיור ומודיעין), את הורמת תגבורות כוח אדם וציוד בעת הקרב ולפניו, את העמידה בקרב במושגי ציוד והספקה, תובלה, רפואה, את קיום הקשר בין הפיקוד ליחידות ובין לבין עצמן ועוד. היבטים אלה ניתנים לחלוקה על פי קטגוריות המוכרות לכולנו – קטגוריות המהוות את תחומי המטה הכללי והמקצועי: את רצף האירועים ניתן לבחון באמות הבחינה של הפיקוד והשליטה, השלישות, המודיעין, המבצעים והתחזוקה.

הכשרתו של איש המטה כחלק מן ה"מוח" המנהל את הקרב הנה חיונית לעיסוקו בתחום ההיסטוריה הצבאית, תחום שאין דומה לו בין תחומי הדיסציפלינה ההיסטורית רית בתביעתו להפקת הלקחים וליישומם בבניית גופי הצבא והפעלתם. כך, לדוגמה, חיונית בחינת פעולתה של השלישות במלחמת יום הכיפורים להערכת תחום המבצעים; ובסיכום שבו מעורבים האירועים עים ומופקים לקחי ההיסטוריון-התאורטי, אין לנתק את ההיסטוריה של השלישות במלחמה זו מניתוח תפקודם של צוותי קרב שונים, הנבחנים לצד כושרם הטקטי, גם בגמישות או איגמישות שמקורה בתגבור מהיר או איטי של כוח אדם. דומני שזהו לקח מרכזי במאמר, לקחה של הגישה השיטתית, המארגנת את החומר ההיסטורי ומכוונת אותו מן הפסים הכרונולוגיים אל התחנה בה הוא מפורק ומועמד על מרכיביו המהותיים, המועלים מתוך כליל האירועים בעזרת "דגם המטה על אנפיו".

גישה זו דורשת כמובן, ידיעה מעמיקה של החוקר או צוות החוקרים את התכנים השונים של כל אחד מתחומי המטה. במיוחד מורכב הוא כאן תחום המבצעים, המחייב חלוקת משנה על-פי הדרגים השונים (המסתער, המסייע, שיתוף פעולה בין זרועי וכיו"ב) על חילותיהם ועל בעיות תיאום שבין הזרועות. עקבות לכל אלה אנו מוצאים בהרצאתו השיטתית של המחבר. במסגרת זו מדיגש המחבר נושאים שונים, כגון עצמת אש, סיוע אש, סיוע הנדסי (במיוחד לוחמת מיקוש), שיתוף פעולה בין הזרועות השונות, תחזוקה, שלישות ועוד. אולם עיקר משקלו של הדיון נסוב על הלוחמה הממוכנת המודרנית, או על "בעיית הטנק", כפי שזו מכונה על-ידי המחבר.

במסגרת "בעיית הטנק" בוחן המחבר את הגרעין הקשה והעיקרי של צוות הקרב היבשתי טנקי-ר-ארטילריה. בעיתיות זו צומחת מתוך המציאות החדשה, בה מוקנה לחי"ר המודרני, הרכוב על גנ"ש הלחימה שלו, מלאו הכושר להשמיד טנקים; שכן כושר שבשנות ה-40 היה שמור לטנקיסט ולצוות התותח נ"ט שליווה את חיל הרגלים, הופך עתה למערכת נשק נ"ט מונחה המצויה בצבאות המודרניים בידי כל בית חז"ר. "בעיית הטנק" מחריפה נוכח ההגנה

נ"ט, שפירושה כיום מערך שלם של אמצעים נ"ט ייעודיים, המופעלים בכינון ישיר ועקיף על ידי רמות הפיקוד השונות, ביחוד בידי חיל הרגלים המודרני.

לכולנו מוכרים לקחיה של "בעיית הטנק". הללו הפכו את המושג "צוות קרב משולב" לקלישאה, מבלי לתת את הדעת שמושג זה איננו חדש, וכל הבקי ולו במעט בתורת הלחימה הגרמנית, במערכה הרוסית במלחמת העולם השנייה, או במהלכיו של רומל ו"האפריקה-קורפס" בצפון אפריקה, יכיר בצדקת מחברנו, הקורא להסיר את האיוולת והמכשלה ש"למדנו" מ"מלחמת הבוק", דהיינו – "צוות הקרב טנק-מטוס" כצוות לחימה בלעדי. טפפר מבקש ללמדנו בראש ובראשונה ש"בעיית הטנק" מגלמת בתוכה את התלות של תורת הארגון והמבנה בתורת הלחימה. אנו דנים במערך כוח המשתנות עם קליטת אמצעי לחימה חדשים. צוות הקרב – הכולל טנקים, חרמ"ש, מסוקי קרב, ארטילריה ואמצעי סיוע אוויר קרוב – הוא המשך פיתוחו של רעיון הצוות המשלב את מערכות הנשק ששופרו ופותחו על-פי הגיון החלוקה שבין הדרג המסתער והמסייע. עניין לנו אפוא במערכות שמספרן הולך ורב, שמורכבותן גדלה, וששיתוף הפעולה ביניהן הנו תנאי, שהשגתו אינה אפשרית אלא בהשקעת מאמץ כביר בכתיבת תורת הלחימה, בה יתואמו "תודעות הלוחם", השונות תכלית שינוי זו מזו (כגון תודעת לוחם החי"ר לעומת איש צוות הטנק), ובאימון מפרך שיתנהל על פי דפוסייה של תורה זו.

מבין השורות מבצבץ לקח נוסף: אין ראית העתיד לצורך תכנון המבנה העתיד של הגייסות אפשרית, בלא לְמֹד העבר בכלי הניתוח התיאורטיים המצויים באמתחתו של איש המטה. הזיקה ההדדית בין התחומים של חקר הקונפליקטים המזוינים – ההיסטוריה הצבאית והאמנות והמדע הצבאי – היא היוצרת כאן את המכלול, שבלעדי מרכיביו אין ערך לכל ניסיון של "הפקת לקחים" ו"יישומם". שליטה במכלול זה היא התנאי היסודי וההכרחי לכתיבת תורת הלחימה, למחשבת הארגון, להבנת יסודות הפיקוד והשליטה, ולהתווית עקרונות הלוגיסטיקה וגיבושה התורתי.

פרק היישום, המסיים את הסדרה, העוסק במידת הרלוונטיות של לקחי האירועים לתנאי שטחה של גרמניה המערבית, מביא לידי מיצוי את כל יתרונות שיטת המחקר של המחבר. ניתוח השטח העומד במרכזו אינו אלא גרבר שעליו נצברים לקחיו הקודמים של טפפר בחתכים השונים של הגנה נ"מ, הגנה נ"ט ולוחמת הטנקים, תוך מגמה לתרום לתפיסה הכללית של המגננה העתידה להתנהל על-ידי צבאות ברית נאט"ו באירופה.

לא נותר לנו אלא לסיים בדברי המחבר, המלמדנו את פרקו לאמור: "שיעורה העיקרי של מלחמה זו הוא אכן להימנע מן

הקביעות והמסקנות הנמהרות, המוליכות בהכרח להפקת לקח מוטעה. ניתוחים מעמיקים, מחקרים ודיונים (המנצלים את המידע הישיר ואת המקורות הראשוניים) חייבים לשמש בסיס לעשייה זו, תוך צמצום גדול בכל האפשר של הגיון הסובייקטיבי שלהם."

ואנו, הנשכיל ללמוד פרק זה המחייבנו לעיון מעמיק, להכשרה יסודית ולעבודה כה רבה?

הערות

1. Edgar O' Ballance, No Victor, No Vanquished. Praesidio Press: San Rafael California — London: England, 1978
2. Trevor E. Dupuy, Elusive Victory. Mac Donald and Jane's, London 1978
3. רצועת ההשהיה (Verzögerungszone) — יע"ר דיה. רי. E. Middeldorf, Führung und Gefecht, Frankfurt am Main, 1968 pp. 191-193
4. הצוות בהגדרת הגנרל דון סטארי, ראש פיקוד ההדרכה ותורת הלחימה בורוע היבשה האמריקני "Role of Armor", Air Defense, July-September 80, p. 15
5. ניתוח מבריק של הבעיות המרכזיות בארגונו של שיתוף הפעולה בין חיל רגלים לטנקים ניתן למצוא אצל: Richard E. Simpkin, Mechanized Infantry, Brassey's Publishers Ltd., Oxford 1980

הפעלת טנקים בלילה

(המשך מעמ' 78)

מתבקשת כאן המסקנה כי איתור מטרות צריך להתבצע, ללא יוצא מן הכלל, בסיוע ירי תאורה של מרגמות וארטילריה. לאחר שאותרו המטרות היטב, אפשר להפעיל זרקורי ירי בקרב האש, וזאת כדאי לעשות בירי מחלקה בלבד. בפעולות התקפה יש לאסור באופן מוחלט את השימוש בזרקור רים, כי הם אינם יעילים לאיתור מטרות כאשר מפעילים אותם בתנועה, והם קטליניים עבור מפעיליהם כפי שמוכיח הניסיון המר של הטנקים הסוריים בגולן.

סיכום

השאלה העולה לאור הדברים שנאמרו כאן היא: האם יש צורך בניסוח מחדש של הוראות תפעול הטנקים בקרב הלילה? נראה כי אין צורך בכך אולם את הפרק "ירי לילה" של ההוראה לתותחנות טנקים צריך לנסח לגמרי מחדש. את הנהלים ואת הטכניקות החדשות יש להתאים לשימוש במכשירי הכינון והתצפית החדשים, ויש גם לקחת בחשבון את השימוש במכשירים פסיכיים ואקטיביים במעורב באותה היחידה. לגבי תאורה אקטיבית יש לנקוט גישה מחשבתית חדשה. בנתוני התפעול ובשיטות התפעול של אור א"א ואור לבן יש להתחשב בלקחים שהופקו במלחמת יום הכיפורים.